

Оригинални научни рад

Емина М. ЛАЗОВИЋ ЈОВИЋ*

Факултет политичких наука

СПЕЦИФИЧНОСТИ МЕТОДОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА У ПОЛИТИКОЛОГИЈИ

Апстракт: Методолошка истраживања јављају се као специјална врста научних истраживања, уз констатацију да су сва научна истраживања истовремено и методолошка. Приликом било ког научног истраживања предмета истраживања уједно проверавамо и ставове методологије. Предмет специјалних методолошких (мета-методолошких) истраживања су све радње, процеси и активности које се предузимају у току истраживачког процеса, посебно процедуре концептуализације и реконцептуализације.

Питање методолошких истраживања је сложено, вишедимензионално и суштинско питање односа методологије, мета-методологије, мета-теорије и методолошких истраживања. У методолошким истраживањима се користе све методе, технике, поступци и инструменти као у другим научним истраживањима.

Изучавањем методолошких истраживања долази се до сазнања о научно-методолошким оквирима тих истраживања, о њиховом положају у друштвеној/политичкој сфери и о нормама и правилима која важе у научно-методолошком систему.

Кључне речи: методолошка истраживања, мета-теорија, мета-методологија, пројекат истраживања, теоријска истраживања, емпиријска истраживања, акциона истраживања, методе истраживања, политичке науке.

НАУКА И НАУЧНА ИСТРАЖИВАЊА

Човекова тежња да сазна свет који га окружује настала је из практичних потреба које су се мењале и развијале како се и људско друштво развијало. Одувек су се јављала бар два питања која се и данас налазе у центру човековог разматрања (данас, свакако, пре свега научног), чије је одговоре тражио на себи својствен начин. То је уједно и основа, тј. зачетак данашње методологије, јер су људи и тада били суочени са нужношћу откривања стварности, разумевања, повезивања, учења и размишљања, и то кроз одговоре на питања *шта* и *како* нешто чинити. Једна од основних потреба данашњег човека је могућност предвиђања догађаја, а самим тим и утицање на њих.

* Доктор политичких наука, emma.lazovic@gmail.com

Ову своју потребу човек у највећој мери задовољава кроз (научна) истраживања. Дошли смо до закључка да човеково интересовање за свет око себе можемо поделити на бар три периода: 1) период емпиријских *интересовања*, тј. емпиријских (тек почетака, али не у правом смислу речи) истраживања; 2) период дијагностичких истраживања и 3) период прогностичких истраживања. У складу са развојем потреба и људског знања, и начин на који су могле бити задовољене и сазнате мењао је свој садржај. Човек је, на самом почетку свог развоја, искуствено, односно, чулно морао да опази чињенице које су се често понављале. Нпр. опасности које се налазе у његовом окружењу, а онда, исто тако, и да нађе начин да се од њих одбрани. Пошто је човек рационално биће, та своја сазнања је прерадио, сачувао и почео да користи и примењује и на друге сличне ситуације. Са развојем сазнања, постепено је успео да са великом сигурношћу и предвиди будуће догађаје.

Сазнања су се развијала са настанком и развојем говора и мишљења, односно комуникације, али права истраживања настају тек са развојем и настанком науке. Знамо да се наука као посебан облик сазнања јавља релативно касно, тек у 17. веку¹.

Наука је емпиријска и теоријска делатност. Она је део друштвене стварности и, стога, и сама може бити предмет сазнања.

Најкраће речено, наука је претежно кохерентан, сложен и развојан систем и поредак аксиома, научних закона, научних законитости и правилности, научних теорија, теорема и хипотеза и научног доказивања и оповргавања (Милосављевић- Радосављевић 2006: 45).

Конститутивни чиниоци сваке науке су предмет и метод. Објективну стварност коју сматрамо најопштијим предметом науке, можемо поделити на природну и друштвену. Сходно томе, и најопштија класификација наука познаје у првом реду разлику између природних, друштвених наука итд.

Не улазећи на овом месту у детаљно објашњење друштвених наука, рећи ћемо да смо мишљења да је друштво много сложеније од природе, и да на друштво (осим друштвених) делују и природни чиниоци и индивидуалне особине људи.

Специфичност друштвених наука јесте и та – да оне не постижу само теоријске резултате, нити је то њихов једини и превасходни резултат, већ обезбеђују и допринос решавању многобројних практичних питања и проблема савремених друштава.

Политика, као друштвени реалитет, предмет је политичке науке (политичких наука). Констатујемо и то да скоро ниједна сфера људског друштва није остала изван утицаја политике. Неопходност научног сазнања о политици

1 Речи наука и научник створио је R. W. Whewell, професор на Кембриџском универзитету. Видети: *International Encyclopedia of the Social Science*, Editor D. L. Sills, The Macmillan Company and the Free Press, London, str.170.

(као друштвеном реалитету, али и као предмету науке) огледа се у могућности коришћења тог истог сазнања у пракси и утицаја на успех одређене политике. Зато се методологија, осим научним сазнањима о методама истраживања политике, бави и методама практиковања тих сазнања, али и развојем теорија о тим методама.

Сазнање о предмету није могуће без сазнања о начину, тј. методу којим ћемо доћи до сазнања о предмету, па је стога важно напоменути да „специфичност методе политичких наука је, у ствари, специфичност избора, конкретизације и примене метода друштвених наука и општих метода у концепцији примереној својствима предмета политичке науке“ (Милосављевић-Радосављевић 2006: 46). Управо тај метод политичких наука предмет је методологије политичких наука.

Научна истраживања су начин стицања научног сазнања о разним предметима из природне и друштвене стварности. Јасно је да се она користе и у природним и у друштвеним наукама за стицање сазнања. У друштвеним наукама, међутим, ситуација је нешто сложенија, јер су и појаве које ове науке проучавају сложеније и разноврсније, јављају се у много појавних облика, често су непоновљиве, па је и њихово изучавање сложеније. Наиме, у друштвеним наукама се као предмети научног истраживања, осим реалних друштвених појава, често јављају и мисаоне творевине, исказ, став, суд и закључак. У вези са тим поставља се низ питања: прво, да ли су мисаоне творевине реални друштвени предмети и да ли их као такве треба проучавати? Друго, ако смо прихватили став да су и мисаоне творевине реални предмети истраживања, да ли њих истражујемо емпиријски или теоријски, односно, да ли су истраживања таквих предмета у друштвеним наукама – емпиријска или теоријска? Да ли реалне предмете истражујемо само емпиријски, односно, теоријске само теоријски и да ли је могуће теоријске предмете истраживати емпиријски и обратно?

Ми стојимо на становишту да су сва научна истраживања по својој природи и емпиријска и теоријска, као и да је тешко, готово немогуће, строго их одвојити и одредити се само за једну врсту. Можемо говорити о претежности емпиријског, тј. теоријског у истраживању, а овај свој став обрађујемо једном очигледном чињеницом везаном за сам процес истраживања. Наиме, само истраживање је процес у коме се непрестано прожимају и теоријско и емпиријско. Свако истраживање, било да се ради о реалном предмету или не, започиње неком теоријском поставком, неком теоријском парадигмом, јер је то нужан корак ка конституисању научног пројекта истраживања! А с обзиром на то да је свака теорија, закон, став, суд, закључак записан у неком облику, дакле, материјално постоје, онда и њих можемо посматрати као реалне предмете истраживања и то је једна од кључних разлика између друштвених и природних наука. Док је прва фаза истраживања

претежно теоријска, за израду пројекта истраживања, као и за реализацију самог истраживања, могли бисмо да кажемо да су претежно емпиријског карактера. Ниједно истраживање није могуће спровести без теоријског знања, увида у теоријски фонд, и без увида у истраживачку праксу. Било да се ради о мање сложеним, сложеним или веома сложеним предметима истраживања, увек је неопходна повезаност између теорије и праксе, и то пре свега, да би се сам процес научног сазнања правилно одвијао и дао резултате употребљиве и у науци и у пракси.

Следећа чињеница којом потврђујемо наш став да су сва истраживања и емпиријска и теоријска односи се на то да се сви предмети истраживања могу непосредно и посредно манифестовати, а то значи да се непосредно или посредно могу идентификовати, односно теоријски и емпиријски проучавати.

Као што и предмет и метод науке јесу предмет научног сазнања, тако се и конститутивни делови методологије могу научно истраживати. То отвара нова значајна питања – да ли је методологија теорија, мета-теорија или мета-методологија и какав је однос између методологије, мета-теорије и мета-методологије?

У вези са постојањем мета-методологије углавном нема спора, што је у центар пажње довело ново значајно питање – питање методолошких истраживања.

Наравно, као значајно питање може се још истаћи и питање да ли се написане методологије могу третирати као теоријска методолошка истраживања.

Методолошка истраживања су специфична врста научних истраживања и нису новина, мада треба рећи да до сада на нашем простору, а чини се и шире, чиста методолошка истраживања нису била предмет научног сазнања, тј. истраживања. Постојала су слична истраживања у оквиру статистике, али у политикологији ово питање још увек није разматрано.

КАРАКТЕРИСТИКЕ И ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Разматрање проблема методолошких истраживања обухвата шири оквир сазнања, а тиче се теорије уопште. Наиме, важно и основно питање је – постоји ли заиста мета-теорија и шта је она по својим суштинским карактеристикама. Чини се да је одговор на ово питање крајње једноставан: да, постоји мета-теорија и она се најчешће одређује као надтеорија, односно, теорија *изнад* теорија. Њихов предмет су теорије, па су оне *теорије о теоријама*.

Могуће је поставити још неколико значајних питања – питање постојања мета-методологије, односно, може ли се методологија сматрати теоријом, и да ли је она мета-теорија или мета-методологија.

У суштини, можемо констатовати да је методологија у целини, а посебно у неким својим деловима, већ теорија и мета-теорија. Зато се ни постојање мета-методологије не може оспоравати уколико мета-методологију схватимо као теорију чији је предмет методологија у целини или само неки њен део. Међутим, сложеност овог питања огледа се и у следећим констатацијама:

– постоји методологија науке и њена мета-методологија (односно, општа методологија и општа мета-методологија);

– постоји група сродних наука, њихова методологија и мета методологија, и

– постоје поједине науке и научне дисциплине, њихова методологија и мета-методологија.

Додајмо оворе још и то да су између мета-теорије одређене науке и мета-методологије те науке неизбежна интензивна прожимања.

Проистекло из претходног излагања, намеће се једно врло значајно и сложено питање, а то је питање да ли постоји метод методологије, односно, развија ли она сопствене методе истраживања? Одговор на ово питање донекле се може исказати и следећом реченицом: „може се рећи да постоје посебне методе методологије бар у оној мери у којој постоје посебни методи посебних наука у друштвеним наукама“ (Миосављевић-Радосављевић 2006: 35). Можемо, дакле, закључити да се методологија јавља и као теорија и као предмет теорије. Тешкоће у констатовању методологије и мета-методологије проистичу из бројних и значајних разлика између предмета и метода и техника које се у њиховом сазнању примењују.

Предмет специјалних методолошких истраживања (односно, мета-методолошких истраживања) јесу процеси, тј. процедура концептуализације и реконцептуализације, израде пројекта истраживања, као и структуре и форме тих пројеката, токови реализације истраживања и карактеристике, могућности и практиковање одређених методолошких концепата. Новија методолошка сазнања отварају ново и недовољно обрађивано питање – питање теоријских истраживања методологије и метода.

Питање методолошких истраживања уопште, а самим тим и методолошких истраживања у политикологији, заправо је сложено, вишедимензионално и суштинско питање односа методологије, мета-методологије и методолошких истраживања.

Важно је напоменути да се научна сазнања методологије примењују као основ изградње мета-методологије и подстицај за развој науке у целини, као основа развоја научног истраживања и научних метода, и на крају, као оквир за усмеравање стручног рада. Између методологије и примене научних (методолошких) сазнања посредује методика. Да ли методика припада методологији или мета-методологији, или пак припада само(ј) струци?

Сваки део примењеног пројекта истраживања теоријска је творевина и предмет теорије и мета-теорије. С тим у вези, треба напоменути да научно истраживање може и само бити истраживано (емпиријски и теоријски) као део примењеног пројекта, и тада је оно део мета-теорије и мета-методологије.

На самом почетку усудићемо се да изведемо следећи закључак: *сва истраживања су методолошка зајно шио*:

– истражујемо предмет истраживања и проверавамо ставове методологије (кроз концептуализацију и пројекат истраживања);

– можемо имати и искључиво методолошка истраживања која су углавном експериментална. Сва та истраживања су мета-методолошка, јер се баве истраживањем метода, при чему се за сваку методу увек поставља посебан пројекат.

– Најкраће речено, сама примена, али и провера, методолошких сазнања у научним истраживањима већ јасно указује на то да су сва истраживања у исто време и методолошка. Када говоримо о специјалним експерименталним методолошким истраживањима, заправо мислимо на експерименте којима се утврђује ваљаност одређених метода, техника и поступака метода истраживања у лабораторијским и квази лабораторијским условима. За сваку методу се увек поставља посебан пројекат. И управо су ова методолошка истраживања потврда да се експеримент као једна од метода прибављања података успешно може примењивати и користити и у друштвеним наукама. Код методолошких истраживања користе се и развијају све методе, инструменти и поступци који се користе и у истраживањима других наука. Она проширују и продубљују већ постојећа научна сазнања о процесима научног истраживања. Зато се као оправдано може поставити и питање да ли се написане методологије могу третирати као теоријска методолошка истраживања.

Предмет методолошких истраживања су процеси или, прецизније, процедуре: 1) концептуализације и реконцептуализације, 2) израде пројекта истраживања, као и структуре и форме тих пројеката, 3) токови реализације истраживања и 4) карактеристике, могућности и практиковање одређених методолошких концепата.

Сва методолошка истраживања су мета-методолошка. Истраживања о методу су мета-методологија.

Дакле, на основу изложеног о научним истраживањима уопште и методолошким истраживањима, могли бисмо да кажемо да постоје:

- 1) истраживања уопште;
- 2) двојна истраживања и
- 3) искључиво (специјална) методолошка истраживања.

И политиколошка истраживања указују на специфичан однос између теорије и праксе, па се тако ни политиколошка истраживања (истраживања у политичкој науци, тј. истраживања политичких појава и процеса) не могу

окарактерисати као чисто теоријска, односно, чисто емпиријска истраживања. Предмет истраживања у политичким наукама јесте политичка пракса, али се политичка теорија схвата као њен саставни део. Политичка теорија има неоспорно велики утицај на политичку праксу, па зато и чини саставни део политиколошких истраживања. Под њеним утицајем долази до мењања политичке праксе, али и одступања политичке праксе од научне теорије стални су предмет политиколошких истраживања.

Научно сазнање је, дакле, резултат деловања и емпиријских и теоријских чинилаца у процесу научног истраживања. Практика утиче на теорију, јер нове чињенице до којих долази пракса, понекад се не слажу (бар не у целости) са старом теоријом или неким њеним деловима, ставовима, принципима, који се тада морају мењати и усклађивати, тј. прилагођавати новим чињеницама из праксе.

У сфери тзв. методолошких истраживања обрађује се и питање стратегије методологије и њеног развоја и међузависност развоја науке и методологије. Ово питање, заправо, је кључно питање мета-теорије, те можемо говорити о неколико битних предмета методолошких истраживања:

1) предмет могу бити процеси пројектовања (односно, концептуализација и реконцептуализација, пројекат истраживања);

2) истраживање метода;

3) истраживање техника;

4) у политиколоџији нарочито значајно: истраживање резултата и примена резултата.

На основу претходно реченог, могу се издвојити три типа методолошких истраживања:

1) када истражујемо одређену методу или технику као предмет истраживања,

2) истражујемо предмет, тј. сегмент неке науке у којима се истовремено користи више метода истраживања, па упоређујемо успешност тих метода међусобно, и

3) истраживања у којима је употребљена једна метода, па се уз сазнање о предмету истраживања сазнаје и о успешности те методе.

Исто тако, и сва методолошка политиколошка истраживања имају, посредно или непосредно, својства акционих истраживања.² Стога, методолошка научна истраживања могу имати бар једну од две сврхе:

– прво, она могу унапређивати и развијати научно-методолошко сазнање и

– друго, она могу проверавати употребљивост и функционалност већ постојећег научно-методолошког сазнања.

2 О акционим истраживањима видети: Е. Лазовић-Јовић, *Специфичности акционих истраживања у политиколошким и социјалним истраживањима*. Магистарска теза, Београд, 2005. год.

На основу сврхе, методолошка истраживања можемо поделити на:

- а) основна и
- б) корективна.

Ако бисмо, по аналогији са акционим истраживањима (видети Лазовић Јовић 2005), извршили њихову поделу, могли бисмо рећи да и методолошка научна истраживања могу бити:

- 1. дијагностичка и
- 2. прогностичка методолошка истраживања.

Дијагностичка методолошка истраживања могу имати карактер верификаторних и хеуристичких истраживања. Дакле, она могу бити и основна и корективна. Прогностичка методолошка истраживања могу имати само хеуристички карактер. Методолошка истраживања могу бити корисна и за носиоце политичке моћи, односно власти, али и за све оне на које власт утиче својим деловањем, или на које се дотично истраживање односи. У идеалној ситуацији ове би се ствари поклопиле, али смо сведоци да врло често то није случај. Зато у класификацију уводимо још једну врсту методолошких научних истраживања, а то су инструментална истраживања. Ова истраживања треба схватити као инструмент спровођења политичке акције. Она су по свом карактеру манипулативна, односно, строго инструментална и имају значајну улогу у политици, јер омогућавају да се спроводи одређена политичка акција која треба да произведе одређени ефекат. Зато оваква истраживања могу бити и искључиво методска, тј. имати само практичне циљеве.

Методолошка научна акциона истраживања као једну од својих одредаба садрже и друштвену, односно, политичку акцију. Таква истраживања активно учествују или се спроводе с намером да учествују у решавању друштвених проблема. Главна карактеристика и предност ових истраживања је у томе што се њима на неки начин превладава одвојеност између теорије и праксе, остварује се усавршавање и праксе и научног сазнања. У политичким наукама ова истраживања могу имати значајну улогу за исход неке политичке акције. Научно-методолошка акциона истраживања баве се стицањем научних сазнања, тј. научно-логичним утемељивањем сазнања о предмету истраживања.

Предност методолошких истраживања заснована је пре свега на њиховом истовременом доприносу науци, научном сазнању и политичким процесима, односно на њиховој међусобној научној и практичној условљености.

Сва методолошка истраживања, без обзира ком типу припадају, одвијају се по свим фазама које морају да имају научна истраживања и морају имати пројекат истраживања као сва научна истраживања.

С тим у вези, рекли бисмо да је улога и функција методолошких научних истраживања:

– да се научно истраживање заврши са истинитим резултатом како би се могао искористити за решавање практичних питања, и

– резултати методолошких научних истраживања треба да помогну да се од фундаменталних истраживања лако пређе на примењена и развојна истраживања.

Научно-методолошка истраживања представљају основу за сва друга истраживања, па и за практично деловање.

СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРИМЕНЕ МЕТОДА И ТЕХНИКА У МЕТОДОЛОШКИМ ПОЛИТИКОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА

Методологија као нормативна наука има сопствена правила, која уједно може прилагодити предметима разних наука, односно предметима истраживања. Методолошка сазнања су повезана у једну функционалну целину, чине један функционалан систем са другим научним сазнањима – са сазнањима о предмету науке, тј. научног истраживања. Изучавајући методе истраживања, методологија стиче сазнања не само о њиховој употребљивости и корисности, већ открива и тешкоће у њиховој примени, попуњава празнине у сазнању и, уопште, заузима критички став према њима. Она, дакле, не констатује само да ли је нека метода употребљива и где се може користити, већ указује и на њене недостатке, могућности њеног кориговања, адаптације и прилагођавања посебним предметима науке, тј. истраживања, или чак и конституисање нових метода.

Константан развој политичких наука доприноси бољем разумевању друштвене реалности, мада недостатак методолошких истраживања у политичким наукама оставља многобројна питања нерешеним. Методологија политичких наука, као специјална методологија, неопходна је како би се превазишли недостаци у пракси емпиријских и других истраживања политике, политичких појава и процеса. Систематски приступ у обради ове проблематике значајан је и одговоран подухват који би дао одговоре и на многобројна питања у вези са могућностима коришћења одговарајућих метода, техника и поступака у политиколошким научним истраживањима.

Сазнање о предмету није могуће без сазнања о начину. Методологију тако можемо схватити као природну потребу насталу из потребе за сазнањем. Велики број, или највећи број специфичности примене метода научног истраживања у политиколошким методолошким истраживањима проистиче, пре свега, из предмета истраживања, из карактеристика саме политике. Методе се увек примењују сходно карактеристикама конкретног предмета истраживања и примењују се у разним комбинацијама. Постоји ограничен

број научних метода, али су комбинације њихове примене многобројне. Не може се сваки предмет, па ни сваки чинилац неког предмета истраживати истом методом. На пример, велика је грешка када за сваки предмет кажемо да га испитујемо.

Специфичности примене, али и тешкоће које се јављају приликом примене метода у политиколошким методолошким истраживањима проистичу из неколико основних карактеристика самих политичких појава. Прво, политичке појаве се јављају у области стварног људског, друштвеног живота и у области људске свести. Како је политика увек везана за интересе, остваривање циљева, вредности, јасно је да се људи према њој другачије односе, различито је доживљавају. Исто тако, без обзира што можемо говорити о посебној политичкој реалности, на данашњем нивоу друштвеног развоја, политика је присутна и у оним областима које по дефиницији не припадају политичкој реалности. На пример, у области производње, васпитања, образовања, културе, чак и брака и породице.

Друго, све политичке појаве се одвијају у одређеном времену и на одређеном простору, што може утицати на наше опредељење коју ћемо методу употребити у конкретном истраживању. Не можемо се исто односити и исто изучавати минуле (прошле), актуелне и будуће појаве, или унутрашње и спољно-политичке појаве.

Треће, специфичности примене метода у политиколошким истраживањима проистичу и из могућности одређења садржаја политичке науке – одређења садржаја појма политичких појава и у теорији и у стварности.

Када је реч о проучавању политике, морамо указати на још нека питања која се готово на први поглед намећу. То је, пре свега, питање да ли се ради о само једном научном приступу, односно, да ли се за проучавање политике користи једна стандардна метода или је реч о више метода. Наше је мишљење да се ради о једном комплексном, прулариистичком и сложеном приступу изучавању политике, као и о већем броју метода које се у ту сврху користе, такође укључујући и њихове различите комбинације у сваком конкретном политиколошком истраживању. Тако смо дошли до једне значајне и непобитне чињенице, а то је да сваки од ових приступа, као и свака метода примењена у конкретном политиколошком истраживању, обогаћује саму науку о политици и уједно доприноси и што бољем научном сазнању политике и политичких појава. Такође треба нагласити да се тек у скорје време (неки теоретичари сматрају да је од појаве бихејвиористичког приступа) политика почела бавити изучавањем ширег аспекта свог деловања, а престала се изучавати само са формалног, правног аспекта. Политика се окреће и изучавању људског понашања јер се увидела веза политике и друштвене праксе уопште. Указујемо на два битна поља изучавања политике. Прво можемо уочити формалну страну политике која је предмет великог

интересовања истраживача, а која се односи на све институције власти, носиоце политичких функција и свега онога што се појављује и може дефинисати као *изолована* сфера друштвеног живота – политичка сфера. Други аспект проучавања политике свакако је сложенији, јер политику схвата шире (не само као институције, носиоце власти и свега оног што је директно укључено у политику *као њој*), као друштвени процес који се може јавити у многим различитим облицима. У ствари, за правилно разумевање/изучавање политике битно је схватити сву разноликост тог термина и значења која он може имати. То, даље, има за последицу управо оно од чега смо ми пошли у разматрању питања метода научног истраживања политике, а то је наш став да не постоји један начин, тј. једна метода којом можемо изучавати овај сложен друштвени феномен. Ипак, оно што на неки начин још издваја политику у односу на друге предмете из друштвене стварности јесте и то да се њеним изучавањем увек, или скоро увек, очекује и нека практична корист, односно, политичка наука се у својим изучавањима не ограничава само на питања теорије и онога што јесте, већ се бави и питањима како би требало да буде. Као значајан проблем јављају се управо разлике између теорије (која је увек нормирана, поседује одређена правила) и емпирије, тј. политичке стварности (праксе). У светлу ових питања намеће се још једно логично питање – да ли је у политичкој науци могућа вредносна неутралност, тј. научна објективност за коју смо већ рекли да је једна од битних карактеристика научног сазнања уопште?

Методолошка политиколошка истраживања морају да открију мисаоно-сазнајни ланац кретања од емпиријске манифестације до појмовног, терминског одређења, значења исказа.

Иако се све основне методе користе у методолошким истраживањима, одређене разлике се могу уочити код емпиријских и теоријских истраживања. Ове разлике се углавном односе на претежност примене неких метода у једним, односно другим истраживањима. Наиме, у теоријским истраживањима претежно се бавимо доказивањем и оповргавањем одређених општих ставова, теорија, закона значајних за науку. Управо тај општи став представља тезу од које полазимо, тј. коју треба доказати, али се наводе и контратезе које се одбацују или критикују. Зато су теоријска истраживања аналитичко-синтетичка, дедуктивно-индуктивна и генерализаторска, али је основни захтев ових истраживања да се морају примењивати све основне научне методе. У теоријским истраживањима се наизменично смењују индукција и дедукција, анализа и синтеза, апстракција и конкретизација, јер се у њима тежи све исцрпнијем и потпунијем сазнању. Са друге стране, емпиријска истраживања теже ка експерименталним истраживањима, јер су заснована на чињеничним, истинитим подацима о стварности. Ова истраживања имају строго одређену процедуру и утврђене методолошке норме

и правила по којима се спроводе и у њима индукција и генерализација играју битну улогу. Ипак, треба поново нагласити да се теоријска и емпиријска истраживања међусобно прожимају и да служе једна другима као основа и усмеритељ, али и као контрола, јер само теоријска и емпиријска сазнања могу да чине и чине целину научног сазнања.

Позивајући се на мишљења већ поменутих и цитираних теоретичара, можемо констатовати да су општенаучне методе опште зато што се могу користити, уз мање или веће специфичности у примени, у свим научним истраживањима свих наука и научних дисциплина. Чак не правећи разлику између природних и друштвених наука, јер се неке општенаучне методе које су се превасходно везивале за природне науке веома успешно данас све више користе у друштвеним наукама (статистичка метода, метода моделовања), па се у том смислу око општенаучних метода не прави разлика између природних и друштвених наука. Општенаучне методе почивају на тесној вези између теорије и емпирије, да се у њима остварује синтеза општег и појединачног, односно, теорије и праксе на једном вишем нивоу. Не треба изгубити из вида чињеницу да ове методе почивају (или се заснивају) на одређеним законима, аксиомима, па и друштвеним теоријама, али су оне мање или више увек условљене конкретним истраживањем, односно, предметом истраживања.

У методолошким политиколошким истраживањима могу се користити све методе прибављања података у зависности од предмета истраживања. С обзиром на то да смо рекли да методолошка истраживања углавном имају карактеристике експерименталних истраживања, јасно је да експеримент као један од начина прибављања података има највише својих специфичности. Експериментом се у методолошким истраживањима могу открити и неки прикривени утицаји, мада се у највећем броју случајева описује стварност.

У емпиријским методолошким истраживањима примењују се све методе прибављања података које смо и назвали емпиријским методама. Метода посматрања се у емпиријским методолошким истраживањима повезује са способношћу истраживача да опажа, представља и мисли о стварности, тј. о опажајима стварности. Без обзира на њену широку и честу употребу, метода посматрања такође има низ слабости и тешкоћа, како у друштвеним наукама, тако и приликом примене у методолошким истраживањима (видети Милосављевић-Радосављевић 2006: 533).

С друге стране, испитивање је често коришћена метода прибављања података и у емпиријским и у теоријским методолошким истраживањима, али је њена употреба одувек била условљена настанком и развојем језика, тј. комуникације међу људима.

Метода студије случаја постала је нарочито популарна последњих година, па је тако и њена примена у емпиријским методолошким истраживањима

доживела успон. Ова метода је сложенија и осим прибављања података, подразумева и избор и проверу истинитости прибављених података. Она спада у оперативне методе и услов да буде примењена у неком истраживању јесте испољеност, односно, спољашња манифестација појаве која се истражује. С обзиром на то да се методолошким истраживањима истражују и друштвене, тј. политичке појаве и процеси, као и сâм истраживачки процес, а њих можемо дефинисати и као одређене целине у времену и простору са својим посебним одредбама, то је и примена ове методе у методолошким истраживањима извесна. Једна карактеристика ове методе значајна је за њену употребљивост у методолошким истраживањима, а то је чињеница да се она ослања на научно формулисан модел појаве и служи за његову проверу, тј. реконструкцију или за стварање новог модела.

Анализа садржаја докумената спада такође у често коришћену методу у емпиријским методолошким истраживањима. Она се може користити у разним фазама самог процеса истраживања, нпр. пре израде самог пројекта за изучавање научног фонда о предмету истраживања, као једна од метода обраде података, али су честа и истраживања у којима је она једино могућа метода научног сазнања.

Биографска метода у емпиријским методолошким истраживањима нема већу употребу, јер се заснива на личним документима, биографијама и ауто-биографијама које се могу користити за ограничен број предмета.

Код теоријских методолошких истраживања нарочито значајну улогу у начину истраживања имају процедуре доказивања и оповргавања, али је исто тако неопходно и прибавити податке о предмету истраживања. Велику или значајну улогу у томе имају нарочито две методе – испитивање и анализа садржаја докумената, али се и друге методе по потреби могу користити. Подаци у овим истраживањима су ставови теорије и других истраживања.

Испитивање има једну блажу форму, мање строгу и формализовану, у виду неусмереног интервјуа. То могу бити и разне дискусије о одређеној теорији, идеји, јер у састав теорије улазе како аксиоми, као проверена научна сазнања, тако и теореме, хипотетички ставови... И управо ти ставови усмеравају теоријска истраживања нарочито у друштвеним наукама где се не може говорити о апсолутном степену истинитости, без изузетака.

Анализа садржаја докумената изузетно је значајна као метода прибављања података у методолошким теоријским истраживањима јер она обухвата сва документа и сва претходна истраживања истог предмета, односно, извештаје о истраживањима и извештаје о резултатима истраживања. Изузетно је ретка ситуација у којој не постоје никакве теоријске поставке о неком предмету.

Можемо да констатујемо да се у емпиријским и у теоријским методолошким истраживањима користе све методе прибављања података са

одређеним специфичностима у примени у зависности од предмета истраживања. Исто тако, у емпиријским методолошким истраживањима прибављање емпиријских података и употреба емпиријских метода сазнања, извеснија је и јаснија због природе самих истраживања која искључиво на емпиријским подацима заснивају своја сазнања.

Методолошка истраживања треба да успоставе одређене стандарде и критеријуме за податке – од начина њиховог прибављања, преко анализе података и њиховог саопштавања.

ЗАКЉУЧАК

Научно сазнање о политици користи се у пракси и утиче на успех одређене политичке акције, а методологија се, сем научним сазнањем о методама истраживања политике, бави и методама практиковања тих сазнања, али и развојем теорија о тим методама. Тако су и наша разматрања проблема методолошких истраживања морала да обухвате шири оквир сазнања, односно теорије уопште.

Основно питање које се наметнуло приликом проучавања нашег проблема јесте питање да ли заиста постоји мета-теорија и шта је она по суштинским карактеристикама. Из овог питања произашло је још неколико важних питања – питање постојања мета-методологије, одн. може ли се методологија сматрати теоријом и да ли је она мета-теорија или мета-методологија.

Методологија у целини, а посебно у неким својим деловима је већ теорија и мета-теорија, па се ни постојање мета-методологије не може оспоравати. Сложеност овог питања огледа се у следећим констатацијама:

– постоји методологија науке и њена мета-методологија, а то су општа методологија и општа мета-методологија;

– постоји група сродних наука, њихова методологија и мета-методологија (друштвене науке, методологија друштвених наука и мета-методологија друштвених наука) и

– постоје поједине науке и научне дисциплине, њихова методологија и мета-методологија (политичке науке, методологија политичких наука и мета-методологија политичких наука).

Методолошка истраживања јављају се као специјална врста научних истраживања, али такође се мора констатовати да су сва научна истраживања истовремено и методолошка. До оваквог закључка дошли смо зато што приликом било ког научног истраживања предмета (истраживања) уједно проверавамо и ставове методологије. То је зато што се свако истраживање спроводи уз примену одређених метода и техника, а истраживањем

предмета уједно проверавамо ставове методологије кроз процесе концептуализације/реконцептуализације и кроз пројекат истраживања. Предмет специјалних методолошких (мета-методолошких) истраживања су све радње, процеси и активности које се предузимају у току истраживачког процеса. Искључиво методолошка истраживања углавном су експериментална и мета-методолошка, јер се баве истраживањем метода где се за сваку методу поставља нови (посебан) пројекат истраживања.

Изучавањем методолошких истраживања долази се до сазнања о научно-методолошким оквирима тих истраживања, о њиховом положају у одређеној друштвеној/политичкој сфери и о нормама и правилима која важе у научно-методолошком систему.

Сва методолошка политиколошка истраживања имају и својства акционих истраживања и могу имати бар једну од две сврхе: да унапређују и развијају научно-методолошко сазнање, и да проверавају употребљивост и функционалност већ постојећег научно-методолошког сазнања. С обзиром на то, методолошка истраживања смо поделили на основна и корективна, односно, дијагностичка и прогностичка.

Као специфичан предмет политиколошких истраживања одредили смо политичке појаве које су део политичке стварности и праксе, односно производ су људске свести. Научна сазнања до којих се долази у овим истраживањима уграђују се у научне теорије о политици и представљају основ за формирање не само идеја, већ и за предузимање одређених акција. Односи између политичке теорије и праксе и утицаји теорије на праксу (или обрнуто), такође су предмет политиколошких истраживања.

Највећи број специфичности примене метода научног истраживања у политиколошким методолошким истраживањима проистиче из карактеристика предмета истраживања, тј. политике. Постоји ограничен број научних метода, али су комбинације њихове примене многобројне. Не може се сваки предмет, па ни сваки чинилац неког предмета истраживати истом методом или коришћењем једне методе на исти начин.

Дакле, из свега напред изложеног можемо закључити, најкраће речено, да су наука и њена правила детерминанте и научних методолошких истраживања.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1993: Марија Богдановић. *Методолошке студије*. Београд: Институт за политичке студије.
- Bryman 2001: A. Bryman. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Лазовић-Јовић 2005: Емина Лазовић-Јовић. *Специфичности акционих истраживања у политиколошким и социјалним истраживањима*. Магистарска теза. Београд: ФПН 2005.

- Matthews-Ross 2010: B. Matthews and L. Ross. *Research methods – A practical guide for the social sciences*. Birmingham: University of Birmingham.
- McNabb 2004: David E. McNabb. *Research Methods for Political Science – Quantitative and Qualitative Methods*. New York: M.E. Sharpe Inc.
- Милосављевић 1980: Славомир Милосављевић. *Испираживање политичких појава*. Београд: Институт за политичке студије: Центар за омладину и пионире Палилуле.
- Милосављевић-Радосављевић 2006: Славомир Милосављевић и Иван Радосављевић. *Основи методологије политичких наука*, треће измењено и допуњено издање, Београд: Службени гласник.
- Ратковић 1985: Радослав Ратковић. *Основи политичких наука*. Београд: ИПС.
- Термиз 2009: Џевад Термиз. *Методологија друштвених наука*. Лукавац: Графит.
- Термиз 2013: Џевад Термиз. *Критика теорије*. Сарајево: Амос Граф.
- Шешић 1974: Богдан Шешић. *Основи методологије друштвених наука*. Београд: Научна књига.
- Шешић 1983: Богдан Шешић. *Основи логики*. Београд: Научна књига.

Emina M. LAZOVIĆ JOVIĆ

SPECIFICITIES OF METHODOLOGICAL
RESEARCH IN POLITICOLOGY

SUMMARY

Methodological research is a special type of scientific research, but it is also important to state that all scientific research is, at the same time, methodological. During any scientific research, besides exploring the subject of the research, we also test the concepts of methodology. The subject of special methodological (meta-methodological) research is all actions, processes and activities taken during a research process, especially the procedures of conceptualization and reconceptualization.

The question of methodological research is a complex, multi-dimensional, and essential question of relationships between methodology, meta-methodology, meta-theory, and methodological research. Methodological research makes use of all the same methods, techniques, actions and instruments used in other types of scientific research.

By studying methodological research we obtain knowledge about the scientific and methodological scope of this research, about its position in the socio-political sphere, and about the norms and rules that apply in the scientific and methodological system.

Key words: methodological research, meta-theory, meta-methodology, research project, theoretical research, empirical research, action research, research methods, political science.